

САНАА ОРОХ

ЧУРАПЧЫ
ОРОЙУОНУН
ХАБЫАТА

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 30 (7415) • Кулун тутар 13 күнэ, Субуота • Сыаната 1 солк, 50 харчы

„ИЛИН ЭНЭР“ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЗОНА ТЭРИЛИННЭ

БИЭС ОРОЙУОН ДЬААЛТАЛАРЫН БАҢЫЛЫКТАРЫН СҮБЭ МУНЬАҢЫТТАН

Кулун тутар 5 күнүгөр Саха Республикатын Президентэ М. Е. Николаев, республика правительствотун чийлээнгэрэ уонна өрүс угуордаагы бизе оройуон дьаалталарын баһылыктара кыттыллаах Өлүөнэ илин эгэринээдэ экономической зонаны тэрилиннэ ачыллаах улахан түмүү буолан ааспытын туһунан хаһыат иһитиннэрэн турар. Каскыл түс-түүр сүбэ муньааха республика правительствотун председателин солбуулааччылар В. А. Борисов, А. С. Матвеев, сорох министерстволар, комитеттар, холбоһуктар, управлениелар салайааччылар кыттынылар. Онон Саха киһитэ тус олохун төрүт боппуруостарын бэйэтэ быһаарыныахтаага, бас билин араас көрүгүнэрэ тэрилин, олох хардарыта утарыта туруорбонка былааннаахтык сайыннарын, итидэргэ тирэҕирэн производствонь хайдах сайыннарыллыахтаага көпөтүн иһинигэр турда. Ааспыт сылга Саха сиригэ историктыгар ынах сүөһү үбүс түгүлүн элбээһинэ бэлэтэминит. Ити бас билин араас көрүгүнэрэ дьүөрэлэһиннэрэн тэриллиннэрэн түмүгөр ситиһиллэбитэ ыйылына.

Сүүс тыһыынча нэһилиэнньэлээх илин эгэр оройуоннар тэриллээх боппуруостарын быһаарыы түгүнэ суолталаах, — дьитэ М. Е. Николаев. — Кэрдик-кэрдик программа оноһуллуохтаах, фондолар, аналлаах базалар тэриллээхтээхтэр. Ылыныллар программа бэйэтин бэйэтэ үбүлэниэхтээх. Олору 5—6 кэснэллээх туһаайыларга туһаныахтаахпыт. Диник бадарар дьыалаа нинициатива наада, ханнык бадарар үлэ мин сахабын дьин өйдөбүлүнэн оноһуллуох уонна сахалар тустарыгар туһаайылыах тустаах. Оройуоннар сайдыыларыгар былаас органнын, баһылыктар эппиэттэстэрэ сүлүөт. Саха дьонун кыһалгатын көрө сатыахтаахпыт. Бөһүөлэктэри иттиһиннэ, ханнык даҕаны гэрэа эһин араалдыабакка, солорнаа кириэххэ. Тьа хаһаайыстыбатын бородуукталарын атыылаһыктар сыанатын муус устар 1 күнүттэн үрдэтэһинит. Чааһынайдарга номбикорму 50 бырыһыан чэпчэтэн атыылаһыт, ол ороскуотун бюджеттанын сабыахпыт.

Үгүстөр сирин хайдах гынан мунутуур көдүүстээхтик туһанарга тохтоотулар, хаһаайыстыба араас көрүгүнэрэ сайыннаран, тэгэ экономическай усулуобуйаны үөскэтэн дьону тьа сиригэр олохсутуу наадатыгар тохтоотулар. Оччоҕо ара ынах сүөһү, сылгы, сибининньа ахсааннарын элбэтэн, тьа хаһаайыстыбатын бородуукталарын дэлэтин ситиһиллээхтээгин бэлэтээтилэр. Социальнай хайысхалаах боппуруостары тус-тупса араартаан программа ылыныллыахтаах. Онуоха үп көстөрө уустук, онон үбү булуута атын суолу-кини буларга кыһаннаахтаахпыт. Онуоха улахан эргирдээх баһыны тэрилин, харчынан бэйэтинэн харчыны оноруу сорууга турар. Өрүс угуордаагы экономической зона сайдыытыгар тус-тупса фондолар тэриллээлэрэ наада. Онуоха, бастатан туран, оройуоннар аһыыр уонна туттар ууларын боппуруоһа кэснэллээхтик быһаарыллыахтаах. Курааһы сирдээх-уоттаах Мэҥэ-Хаҥалас, Чурапчы, Амма, Уус-Алдан, Таатта оройуоннара айылба ханнык бадарар климатическай усулуобуйаларыттан тутулууга суох буолуулар ситиһиллээхтээх.

Өлүөнэ уутун бырахтарыы үлэлэрэ саҕаланналар, барыта 78 км усталаах турба аҕалылына. Хотугу Муустаах муоранан быһыл саас улахан кыамтаах насоснай станция аҕалылыахтаах, техникэ 36 араас көрүгэ наада. Алларай Бэстээххэ, Майаца, Табаҕаа базалар тэриллиннэр, быһыл сааспыттан сваркалыыр үлэлэр саҕаланнаахтаахтар. Быһыл 3 млрд 149 мөл солк, үлэ ыстыллыага. Өлүөнэ — Мүрү систематын бастакы учарата быһыл үлэҕэ иллариллээхтээх. Амма оройуона тьа ди өрүстээгин иһин уу боппуруоһугар эмнэ кыпчыттар, Холобур, Эмпе, Алтан, Сатаҕай курдуу тьа нэһиликтэргэ кураанга үгүстүк ыларамтыалар. Өлүөнэ уутун бырахтарыы сыһаа нэһиликтээхтээх, оройуоннар үгүс нэһиликтэргэ билигин варианы-

нан уунан толору хааччылар кыахтара суох, иһиниктин ону учуоттанылыахтаах.

Өрүс угуордаагы оройуоннарга оттон эмнэ биһр хаалан иһар салаанан буолар. Эмп тэрилтэлэрэ, оскуолалар, кулууптар, дьон олохтор уопсайдары сый ахсын кыһан оттуллубаттар, олус тымнылар. Оттон ол дьон доруобуйатыгар оксоро чуолкай. Ойуурдарытын тутууга уонна оттуука анаан нэрдэн бараатыбыт. Онон убадас уматыкка кэллимсэтин кириин сорууга туруоруллар. Саха сиригэр Ньурбага, Мирнэйгэ нефть баар. иһитинтэн уматыгы ылар кыах баар эбит. Убадас оттуука чааһынайдар олохтор дьыаларын иллэрин эмнэ көрүлүөхтээх. Онуоха, бастатан туран, материальнай-техническэй хааччыны боппуруостарын утатыппакка быһаарыы сүрүн суолтаны ылыага. Убадас оттуука кириингэ котеллары тийэр суолунан арда араа сатыаха, оттон нефтепродуктаны уу суолунан Бүлүүнэ, Алданга, Аммага хааччыларга үлэ тэриллээхтээх. Аны маннааха хайытыллыбыт элбэх тутуу матырыаала, 100-кэ мөл. тонна цемент наада буолуохтаах. Ити матырыааллар кыһынны суолу баатан сүрүннээн нэлэллэрэ наада.

Саха киһитэ бэйэтэ сөбүлүүрүнэ дьыатин-уотун туттар усулуобуйата тэриллээхтээх. Ол киһиттэн республика правительствота биһрдиллэн дьон олохтор дьыаларын туттууларыгар үбүлэһини көрбүтүн оройуоннар дьаалталара олоххо иллэрээгэ кыһаннаахтаахтар, тутууну таас варианынан ыстыгы үлэ былааннаахтын тэриллээхтээх дьин сүбэлэһин буолла. Ол иһин табыгастаах сирдэргэ тутуу матырыаалларын бэлэмниир сьахтары, заводтары былааннаыр, тутууну ыстыгыга механизацияны киһинээн иһитин иллэрэ сатыыр наада эбит. Илин эгэрдээгин оройуоннар ис суолларын турууга олус мөлтөх, үгүс нэһиликтэргэ, участактарга үрдүк күүрүүлээх электрическэй линилар суохтар. Ити боппуруостар эмнэ иһиннээн кэснэллээхтик быһаарыллыах тустаахтар.

Аты-эргин боппуруоһугар «Холбос» тугу аҕалан «дук» гынарын кэтэһэн олохторго, сүрүн табаардары уунан уонна тийэр суолу мунутуурдук туһанан аҕалар соруу туруоруллар. Илин эгэр оройуоннар Дьоккуускайга, Нерюнгрига маҕаһынаахтаах, гостиницалардаах, базалардаах буоларга дьулуһуохтаахтар. Бэйэ онорунтарынан тас дойдоларга тахсар туһунан эмнэ толкуйдуур киһини кэллэ дьин этилиннэ бу сүбэ муньааха. Ылаабынай, нэһилиэнньэҕэ туһалааһын көрөн үчүгэйдик толкуйдааһыт программанын үлэлээхтээхтэр.

Сүбэ муньаах кыттылаахтара сирин-тупсаран онорууга, мунутуур көдүүстээхтик туһаныыга баһыларын санааларын эмнэ атаастылар. Эт уонна үүт туттарылар сыаната ааспыт сылы кытта тэҥнээтэххэ 1.5—1.8 төгүд үрдээбит нурдугун иһин, атын сыаналар ырааһынырыттан ырааһынан хаалан иһэрин, үп-харчы боппуруоһа олус уустук баһыаннааһыннытын эттилэр. Ааспыт сылга өрүс угуордаагы оройуоннар 5 млрд. солк. бородууксуйаны онорон таһаарыларыгар республика үбүттэн 12 тьа хаһаайыстыбатын министрствотыттан 4 млрд солк, уонна 13 мөл валютаны ороскуоттаабыттары эмнэ ахтылына. Сүбэ муньаах кыттылаахтара норуот туттар табаардарын дэлэтингэ атын омуутары кытта сибээһин тутуһарга, убадас оттуука кириини утатыппакка быһаарарга, уу уонна салгын транспортыгар бас билилээх буоларга, Нерюнгрига, Дьоккуускайга баайдаах-дуоллаах, анал базалаах буоларга сүбэлэстилэр.

Түмүккэ өрүс угуордаагы экономической зона салалтата уонна банк куоранга олохсуйалларга табыгастаах буолуу дэһилэр.

С. АЛЕКСЕЕВ.

Синимонтарга, КГТ Холбоһуктаах Сэбидаһиниэлээх Күүстэрини главнокомандующаа авиация маршала Евгений Шапошников (үөһэ) Москвага Норуоттар икки ардыларынаагы пресс-киһигэ журналистары кытары көрсүбүү кэмигэр, КГТ кыттылаахтара-государстволар Правительствоаларын баһылыктарын Сэбиэтин иһинээгин интернационалист-буоһуннар дьыалаларыгар комитет председателинэн үлэлээбит Руслан Султанович Аумев Ингушскай Республика Президентиин талытына.

(РИТА—ССТА).

КИЙИИТТЭРБИТ— КЭРЭ ДЬОН

Өбүгэлэрибит кыһыс оҕону омок аналтан ааттылылар. Аҕа, иһэ уустарынан бөлүөхсөн олохтор кыһыннаахтарын, Мария Саввина театрыгын тартарылаах диалог киһини бэйэтин билиһиннэрбитэ соһунук көһүннэ. Иһини уонна алтыс түһүмэхтэр ылыыр-туойар, үскүү-төрүт сир-туом умкулунна, кэһилиннэ: киһини таһыс этинэр-оһулар кэмалдылэннэ, күтүөт киһи «сүктэр» иделэннэ, киһи кыһыс тоһон-хотун, аҕа кыһын-иһэ кыһын аатырыахтаага эмнэ атарахсыда.

Маныах кэмгэ киһини дьин «тастан кирибит таас уулугунаах, аймах-уруу тардына кэһит атын хааныаах» күндү киһинэ суолта бэрлэлэн, аһаан-иһинэн дьаһал ыстыллар буолбута көрөсбэллээх. Дьахталлар Аан дойдутаагы күннэрин бэлэтиир түгүннэ түбэһиннэрэн, оройуон киһингэр олох-суйбут Чурапчы киһини тэриин аат-суол билдэллэр күүрөһтөһиклэрэ «Айыл-лаан» Күлтура дьыатигэр буолан ааста. Онно 7 киһини кыһына. Бүхүү-өрүс өнөрүттөн Т. Д. Лукина (Бүлүү), Р. С. Пономарева (Сунтаар), О. Н. Оконешикова (Ньурба), Кэбээйиттэн М. Н. Попова, киһи «улуустарын» Е. И. Федорова (Мэҥэ-Хаҥалас), М. Н. Саввина (Уус-Алдан), С. С. Кириллина (Хаҥалас) бааллар. Киһилэр бары кэрэте 1—3 оҕолоох аҕар маллар, иһэлэрэ, үөрөх-иһин эйгэтин үлэһиттэрэ, Чурапчыга олохсуйбуттара 4—7 сыл буолбут дьон. Арай хайдардар киһини Т. Д. Лукина манна кэлбитэ 19 сыл буолбут.

Күрстээһин 7 түһүмэһинэн ыстылына. Киһини аан бастаан саха үгэһинэн, киһитэн киһини, хантан хааныахтары билиһиннэрдилэр.

Онуоха сорох кыттылааччылар кумааһыттан көрөн туран захлыт буоллактарына, Мария Саввина театрыгын тартарылаах диалог киһини бэйэтин билиһиннэрбитэ соһунук көһүннэ. Иһини уонна алтыс түһүмэхтэр ылыыр-туойар, үскүү-төрүт сир-туом умкулунна, кэһилиннэ: киһини таһыс этинэр-оһулар кэмалдылэннэ, күтүөт киһи «сүктэр» иделэннэ, киһи кыһыс тоһон-хотун, аҕа кыһын-иһэ кыһын аатырыахтаага эмнэ атарахсыда.

Киһини этини тэҥ ким туох дьыадаагар, аһа киһини кэһингэр куоталастылар. Бары даҕаны олус уус иһиллээх, асчыт барахсаттар эбит. Киһи мааныта нэһилэр таһаһыт көрдөрүүтэ Светлана Кириллина баай көстүүлээх хара баархат былааччы-йатын баһылар суох буолла. Түһүмэхтэр түмүктэриин жюри быһаарытынан «Талы-талба киһини» аатын сүгэр дьол Чурапчы орто оскуолатын учууталыгар. Кэбээйи Куокуйуттан төрүттээх Мария Николаевна Попова тосхойдо. Эмнэ ити оскуола учуутала Мария Николаевна Саввина «Далбар киһини» аатын ылла. Оттон оройуоннаагы клинческэй лаборатория дьыаана Октябрина Илларионовна Оконешикова «Нарыйаана киһини» дьин ааттанна. Кыһынылаахтарга оройуон дьаалтата «Айыллаан» Күлтура дьыта олохтообут бирикестэ, кыттыбыттарга барыларыгар курустай киһиттэр туттарылынылар.

В. НИКИФОРОВ.

УУ-ОЛОХ ТЫЙНА

Эрхлэгчид 1976 онд уулсаа 1158 гентар нэн-
дэх 52 муоллаахтай, ол мөнхтөн байдалаа зох

Кэлэр өртүгэр айылда бэйэтэ тугу эмэтэ барыста-
ниа, ону мукутуур кэдыүстээхтик туһанар минит-
ти ууну халытар, тохторор тутуулары бастагы уо-
лорот ыстарга кыһаллаахтаахпыт. Бэйиги быһыт-
тары иһин өртүттэн буһдозерынан буюу астаран,
ингөлпэккэ да эрэ өнөрбүт. Олор тута алдыанал-
лар, үйэтэ суох буолаллар. Сыл ахсын уута суох-
ут, атын оройуоннарга баран өттүүрбүт туһунан
Ыдарабыт да, ууну тутуохха айылаах биир эмэ
чүгэй арай быһыһпыт суох. Миникитин аһыалар-
абыллар ааннаах, бөгө-таҕа быһыттары тутарга
ыйаннаах густаахпыт. Онуоха, бастаан туран, бы-
т оҕоһуллуохтаах микстэни таба ыланнааһын
таһан орооллаах. Холбур, Лампа быһытын кур-
ук үчүгэйдик ииччиллэн, ааһан-суоттаан оҕоһул-
убут тутуулар суоттааһымт бырайыактарынан ууну
алдыа хаалыахтары сөл. Маннааха быһыттарбыты-
р үгүс үбү күтөн сымаллаах аһыалар-сабыллар
аһыары өнөрбөппүтүн, онон ороскуота кыратын,
иризмин сүүһэрбитин эмиз учуоттуохха наада.
П. Лазарев Лампа быһытын 1950 сыллаахха
таатта үрөх иһин үөстөнөр сиригэр быстарбыта.
онон ордурут уута, ханнак даһаны алдыатыта
суох, тас уһунан ааһарын ситиспитэ. Аны уулар

[illegible]

Чурапчы сэд.

 CO_2 нурр.

Дьыбардаах күн—сүүрэр суолга

Г. НОХТУНСКАЯ

Чураччинская районная типография Миниаформпечати Республики Саха (Якутия). с Чурачча, ул. Карла Маркса, 26 «а»